

Technológia, kreativitás és művészi vízió

Színpadvilágítás-tervezés¹

Látványtervezési, multimédia vagy színháztechnikai egyetemi szakok hallgatói gyakran teszik fel a kérdést: hogyan lehet a kreatív tehetséget és a műszaki lelkesedést párosítani? Legjobban a fénytervezők mesterszintű képzésén – válaszolja a cikk szerzője, és egyben össze is foglalja a sikeres színházi fénytervező képzés feltételeit, követelményeit és tartalmát.

Fotó: ILIJANIR BUBIČAN

Fontos a publikum. A hallgatók egyre több lehetőséget kapnak, hogy munkáikat a nyilvánosság előtt megmutassák

Öt éve tanítok a brnói Janáček Képzőművészeti Akadémia (JAMU) fénydízajn stúdiójában. Képzésünk egyetemi mesterkurzus, a kétéves oktatás mesterképzést ad. Az „ideális” hallgatóról alkotott képünk folyamatosan változik. Az első felvételi vizsgánál elgondolkodtunk azon, hogy milyen mértékben várjuk el a színháztechnikai ismereteket a jelentkezőtől. Annak idején kollégám csak tapasztalt, „technológiai tudással” bíró

jelentkezőket akart felvenni, míg én a kreativitásra és a művészi érzékre helyeztem a hangsúlyt. Abban egyetértettünk, hogy két év egyetemi oktatás kevés ahhoz, hogy mindkettőt be tudjuk pótolni.

A behatárolt idejű oktatás sok kérdést vet fel a világítástervezés mibenlétéről, és arról, amit ebből tényleg át tudunk adni a hallgatóknak. A színházi világítástervezés egyedülálló szakterület – éppen azért, mert összefonódik benne az egzakt technológiai szaktudás, a művészi érzékenység és a humán műveltség. A művészi és a műszaki területek közötti határ gyakran nagyon keskeny, és

véleményem szerint a színházi világítástervezés legfontosabb jellemzője az, hogy tudatosan tájékozódunk és a megfelelő pillanatban a dramaturgiát segítő látványt képzeljük el. Minden fénytervező igazolni tudja, hogy a munkája során főleg kommunikációról van szó. Tehát úgy tűnik, erre a szakmára a hidak építése a jellemző. Hidak a rendezés folyamata alatt a műszaki és művészi lehetőségek között, kapcsolat a műszaki és a kreatív alkotókkal, valamint hidak a világítástervező fejében a technikai megoldások és az alkotói elképzelések között. Vajon meg lehet ezt tanulni egy egyetemen? Úgy

¹ Pavla Beranova: Technologie, Kreativität und künstlerische Vision c. német nyelvű cikk fordítása. BTR 2021. 1. sz. 70–73.

Építészeti világítás workshop a Ždár nad Sázavou-i kastélyban

Fotó: ŠARA SINDELAROVÁ

Egy komplex egyetemi képzés benyomásai: fénydízájn mesterképzés

Fotó: ILJADMITR BURJAN

Bevezetés a világítástervezésbe színházi környezetben kívül, pl. kiállítások fényterve

gondolom, igen. Sőt hiszem, hogy ez összhangban van a mai tendenciákkal, amelyek éppen a határ- és közvetítő szakmákat részesítik előnyben.

A színházi világítástervezés felé vezető út

Meglepődünk, ha megkérdezzük a tapasztalt cseh világítástervező szakembereket, hogyan kerültek erre a speciális területre. Ugyanis az ő útjuk a legkülönbözőbb képzési irányokból és szakmai tapasztalatok felől indult: van, akinél a filozófia, az irodalom, a fizika, a politikatudomány vagy a fényképészet, a színházi, vagy éppen a képzőművészet volt a kezdet. Gyakran csak véletlenül fedezték fel a világítástervezést, majd beleszeretve, tudatosan és következetesen építették karrierjüket ebbe az irányba.

A szenvedélyt természetesen egyetlen egyetemi képzés sem pótolhatja. Pedig a szenvedélyt tartom a képzés egyik fontos feltételének, ami talán még fontosabb, mint a jelentkező portfóliója. Azonban az oktatási anyag összeállításánál figyelembe tudjuk venni az elméleti ismeretek és a gyakorlati képességek kombinációját. Ez tartalmazza a fizikát és a filozófiát is.

Csehországban a világítástervező szakma ma már sokkal vonzóbb, és számos szakiránya létezik, ami a rendszerre épülő tervezőképzést teszi szükségessé. Számos rokon, kreatív műszaki-művészi szakma létezik, amelyknél az itt tanultakat alkalmazni lehet. A műszaki gyakorlatot a jó középszerűség nem szükséges. Az egyetem viszont ideális környezetet teremt a „kevésbé egzakt” és intellek-

tuális kommunikációs képességek fejlesztésére, továbbá elengedhetetlen helye az egy generációhoz tartozó művészpallásták találkozásának.

A két- vagy hároméves színházi világítástervező mesterképzést megfelelő válasznak tartom a sok díszlet-jelmeztervező, multimédiás, színházi műszaki és más szakterületek végzőseinek kérdésére, amely gyakran így hangzik: *Hogyan lehet a kreatív művészi tehetséget és a műszaki lelkesedést összekapcsolni?*

Képzési lehetőségek és azok tartalma

A színházi világítástervezést mint önálló képzést aránylag kevés egyetemen oktatják. Az Egyesült Királyságban van régóta a legnagyobb kínálat, Londonban három különböző intézménynél lehet ezt ta-

Filmvilágítás workshop

► nálni – azonban ezek csupán bachelor végzettséget adnak. Mesterszintű képzés van Franciaországban, Lyonban az Ecole Nationale Supérieure des Arts et des Techniques du Théâtre-en (ENSATT), vagy Helsinkiben a Művészeti Egyetemen. Számos egyetem az építészképzés keretein belül teszi lehetővé a világítás-tervező képzést, ezek közül is a német Hochschule Wismar és a milánói Politecnico a legismertebbek.

Helsinkiben a színpadi világítás-tervezést bachelor képzésben lehet tanulni, Lyonban pedig az ún. pre-master koncepciót dolgozták ki, azaz egy-éves előkészítő évet a kétéves master képzés előtt. Ez pedig nagyon jó lehetőséget nyújt arra, hogy a különböző irányokból érkező hallgatók részt vehessenek a képzésben.

Amikor a JAMU-n kidolgoztam a mesterképzés koncepcióját, az összes előbb említett egyetem oktatását elemeztem tartalmi szempontból. Érdekel az elmélet és a gyakorlat aránya, az órák összetétele és az a kérdés, hogy az órák modulokat képeznek-e (azaz az egyes témákból hosszabb blokkok, lépésről lépésre a képzés során) vagy rendszeres szerkezetűek-e (rövidebb blokkok minden héten vagy kéthetente egyszer). Egy másik fontos kérdés volt az oktatásnak a szakemberekkel, vállalatokkal és intézményekkel való együttműködése.

Elemzéseim alapján három témakört határoztam meg, amelyek az alapvető képzést alkotják a világítás-tervezés területén. Ezek a hallgatók kommunikációja, a technikák és technológiák, amelyek

a fényvel végzett munkára vonatkoznak, valamint a tudományos alapok, mint a fénytan, optika stb. Ez a széles spektrum részben minden világítás-tervező mesterképzésben megtalálható. Azonban egy olyan kis egyetem számára, mint a JAMU, nehéz mindezeket a szakismereteket tanítani, pedig ez kívánatos. Mindez nemcsak a képzés minőségét jelenti, hanem a hallgatók és az oktatók mobilitására is jellemző.

Gyakorlat és együttműködés

A különböző egyetemek oktatási programjában a színpadi világítás-tervezés területén nagy hangsúlyt fektetnek a gyakorlatra. Az elemzéseimbe integráltam a külföldi gyakorlatot a kommunikáció területén, ugyanis ennek a fő előnyét abban látom, hogy

for lumen beings®

OPUS X

OPUS H5

EVOS W7

F series

DROP series

H series

Templomvilágítási projekt installálása

a hallgatókat szinte kényszerítjük a csapatmunkára és a közös problémamegoldásra. A hallgatóknak olyan ismeretanyagot és képességeket is használniuk kell, amelyek jelentőségét esetleg csak a színházban, éles helyzetben ismerik majd fel.

A gyakorlat elsajátítása több szinten valósulhat meg: munka az egyetemi stúdiókban, az egyetemi színházban egy színrevitel során végzett munkával, egy egyetemen kívüli feladat végzésével és egy profi színháznál végzett gyakorlat formájában. Az egyetemen a világítástervezés tanórákon a gyakorlat alapvető elem, azonban ez csak magas szintű, profi technikai felszereléssel, külső partnerek segítségével valósulhat meg.

Ebben a tekintetben nagy segítség az intenzív együttműködés külsős cégekkel. A JAMU-n az a szerencsénk, hogy tartósan együtt dolgozhatunk az ETC és a ROBE cégekkel. Ennek a támogatásnak köszönhetően a hallgatóknak lehetőségük van a legújabb fényvetőkkel és professzionális szakmai irányítás mellett dolgozni. Ezek az előgyakorlatok megkönnyítik a későbbi munkát egy profi vagy egyetemi színháznál, mivel a hallgatóknak nincs félelmük az új technológiák használata során, és a művészi elgondolásukat is tisztán és világosan meg tudják fogalmazni.

Még egy megkerülhetetlen tényezőt meg kell említeni: a nyilvános prezentációt professzionális szinten. Ebből az alkotásra ösztönző tevékenységből profitálunk az egyetemen kívüli projekteknél is. Szerencsére a világítástervezés ázsíója a cseh színházi szakemberek körében olyan erősen emel-

kedett, hogy a hallgatóknak számos lehetősége adódik, hogy munkáikat nyilvánosan bemutassák. A JAMU-n különféle intézményekkel, múzeumokkal, galériákkal vagy kastélyokkal tudunk együttműködni, ahol a hallgatók kipróbálhatják magukat a színpadi téren kívül is. A hallgatói munkák iránt egyre több fény- és digitális művészeti fesztivál érdeklődik, számuk folyamatosan emelkedik. Mivel ezek a prezentációk általában látványos, jó hangulatú projektek, igyekszünk ezeket a lehetőségeket a nemzetközi együttműködéseknel is használni.

A különböző európai országokból érkező hallgatók és oktatók nemzetközi együttműködése döntő a képzés minősége szempontjából. Most csak egy pilot projektet említek, amely a Festspielhaus Hellerauban tartott workshop eredményeként jött létre, és német, cseh és brit hallgatók vettek benne részt. Itt az volt a feladat, hogy a tér és a világítás koncepciójával dolgozzanak, a Festspielhaus alapítójának elvárásaira válaszoljanak a saját kutatásaikkal. További, hasonló kooperációs projekteket tervezünk francia és olasz egyetemekkel.

Tovább és magasabbra

Az utolsó téma, amivel a színpadi világítástervezés oktatása során foglalkozunk, a végzőseink munkaerőpiacon való elhelyezkedésének lehetőségei. Minden egyetem elvárja hallgatóitól – magunk is –, hogy továbbképezzék magukat, rendszerint szakmai gyakorlatok segítségével vagy más egyetemeken folytatott tanulmányokkal. Csehország és Közép-Európa kapcsolatában a sokszínűség

irányába kell jobban elmozdulnunk, éppen ezért hallgatóinkat bevezetjük a fénytervezés színházon kívüli területeibe is: fény az építészetben, a filmen és a kiállításokon. Elvárjuk, hogy az érdeklődők egy specializált szakot más egyetemeken és más országok iskoláiban is elvégezzenek.

A mesterképzés korlátozott időtartama miatt az oktatás maga ritkán változtatja meg a hallgatók magukkal hozott orientációját. Azok, akik műszaki területekről érkeztek, ismét műszaki szakmák irányába indulnak tovább. Van, hogy világítástervezők cégeknél vagy rendezvényszervezőknél a projektek világítástervező menedzserei lesznek. Akik a művészetek felől érkeznek, azok visszatérnek a művészet világába, azzal a képességgel gazdagodva, hogy használni tudják a fénytechnikát és a digitális eszközöket, és legfőképpen értik azok működését. Éppen ez az, amit a világítástervezés egyetemi master fokozatának nyújtania kell. Azt a képességet, hogy a fényt alakítsuk, a fényvel dolgozzunk, de a világítást tudjuk értelmezni, gondolkodni, sőt beszélni is róla. Szemléletünket és látóterünket új technológiákkal és technikákkal bővíteni, új információkat felfedezni, befogadni és alkalmazni azokat. Képesnek lenni a műszaki és a művészi kifejezés minden problémáját megoldani. Megtanulni csapatban dolgozni, és más szakemberekkel is kommunikálni – vagy éppen fényekkel alkotott látványokkal hidakat építeni más szakterületek és emberek között.

Pavla Beranová

*cseh színpadi világítástervező,
a JAMU világítástervező műhelyének vezetője*